

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи

на тему: «Сучасна практика формування та напрями підвищення ефективності використання власного капіталу сільськогосподарських товаровиробників»

Виконав: здобувач вищої освіти
Виконав: здобувач вищої освіти
Заочної форми навчання за освітньо-
професійною програмою
Фінанси, банківська справа та страхування
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа
та страхування
ступеня вищої освіти Магістр
групи 1
Горда С. Я.

Полтава - 2023 року

ЗМІСТ

	ст.
Вступ.....	5
Розділ 1. Теоретичні аспекти формування та використання власного капіталу підприємств.....	8
1.1. Економічна сутність та необхідність використання власного капіталу в господарській діяльності підприємств.....	8
1.2. Науково-методичні основи формування та оцінки власного капіталу суб'єктів підприємництва.....	14
Розділ 2. Сучасна практика формування та використання капіталу сільськогосподарських підприємств.....	19
2.1. Фінансові аспекти формування та оцінка функціонального стану власного капіталу підприємства.....	19
2.2. Аналітична оцінка фінансової стійкості підприємства крізь призму аналізу рівня ефективності використання власного капіталу.....	26
Розділ 3. Напрями оптимізації процесу формування та використання власного капіталу аграрних підприємств.....	31
3.1. Перспективи визначення необхідного розміру власного капіталу для покращення фінансування діяльності підприємства.....	31
3.2. Шляхи підвищення ефективності політики управління власним капіталом підприємства.....	42
Висновки.....	49
Список використаних джерел.....	52
Додатки.....	57

ВСТУП

Актуальність теми. Власний капітал становить фінансову основу створення і розвитку підприємства будь-якої форми власності та організаційно-правової форми. Динаміка власного капіталу свідчить про якість фінансового менеджменту. Структура та ефективність використання власного капіталу підприємства безпосередньо впливають на формування добробуту його власників. Величина власного капіталу може відбиватися на іміджі та інвестиційній привабливості фірми.

Для кожного підприємства потенційними джерелами формування фінансових ресурсів є надходження від реалізації продукції й послуг, кредити комерційних банків, емісія та продаж на фондовому ринку цінних паперів, кошти державного та місцевих бюджетів тощо. У фінансовій системі держави акумулюються такі обсяги фінансових ресурсів, які спроможні задовольнити потреби будь-якого підприємства. Проблема фінансового забезпечення простого та розширеного відтворення на мікрорівні не у відсутності фінансових ресурсів взагалі, а в доступі до них конкретного підприємства та формах і методах їхнього розподілу між галузями економіки і суб'єктами господарювання.

В економічній літературі вивченням капіталу займалися ряд вчених, серед яких: К. Маркс, А. Сміт, Д. Рікардо, А. Афанасьєв, В. В. Ковальов, І. Зятовський, Г. Г. Кірейцев, Г. Б. Поляк, А. М. Поддєрьогін, І. А. Бланк, Джеймс К. Ван Хорн, В. П. Савчук, Г. О. Крамаренко, О. О. Терещенко та інші. Однак ціла низка проблем формування обсягів і структури капіталу ще залишаються недослідженими, а саме такі, як питання розрахунку оптимального співвідношення між власним і залученим капіталом на підприємстві. Зважаючи на це, розробка питання щодо сутності, формування та використання, а також шляхів підвищення ефективності управління власним капіталом підприємства обумовлює актуальність обраної теми дослідження в кваліфікаційній роботі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконана в межах програми науково-дослідних робіт кафедри

фінансів, банківської справи та страхування за темою „Удосконалення механізму фінансової діяльності підприємств, організацій і установ”.

Мета та завдання дослідження. Мета кваліфікаційної роботи – узагальнення науково-теоретичних засад організації та практичних підходів до формування та використання власного капіталу сільськогосподарських підприємств.

Виходячи з поставленої мети при виконанні кваліфікаційної роботи вирішувались наступні завдання: дослідження економічної сутності власного капіталу підприємств його структури та функцій; узагальнення теоретичних аспектів формування та оцінки власного капіталу суб’єктів підприємницької діяльності, аналіз порядку формування та використання власного капіталу підприємства; оцінка фінансової стійкості та ефективності використання власного капіталу конкретного підприємства; обґрунтування напрямів оптимізації розміру власного капіталу для покращення фінансування діяльності підприємства; визначення шляхів покращення політики управління власним капіталом підприємства;

Предмет і об’єкт дослідження. Об’єктом дослідження у кваліфікаційній роботі є фінансові аспекти формування та використання власного капіталу підприємств. Предметом дослідження є сукупність теоретичних основ та практичних особливостей формування та використання власного капіталу в умовах окремого сільськогосподарського підприємства.

Методи дослідження. Теоретична і методологічна основи дослідження ґрунтуються на використанні основних положень економічної й фінансової теорії, розробок науково-дослідних установ, вітчизняних та зарубіжних вчених із питань формування власного капіталу аграрних підприємств, управління ним та на цій основі підвищення ефективності використання, а також діючі нині законодавчі та нормативні акти.

Інформаційна база. Теоретичну базу кваліфікаційної роботи становлять сукупність загальнонаукових та спеціальних прийомів та методів дослідження. Базою для виконання кваліфікаційної роботи виступала ХХХ Лубенського району Полтавської області, зокрема матеріали, що включають фінансову, статистику

чну та бухгалтерську звітність підприємства.

Наукова новизна та практичне значення одержаних результатів. В кваліфікаційній роботі одержано ряд результатів теоретичного та практичного характеру, а саме набули подальшого розвитку дослідження резервів удосконалення процесу фінансування господарської діяльності сільськогосподарських підприємств за рахунок власного капіталу. Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці пропозицій і рекомендацій для підприємств, спрямованих на ефективне формування та використання власного капіталу та його ролі у фінансовому забезпеченні діяльності аграрних товаровиробників і підтверджується відгуком з досліджуваного підприємства.

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі розробки та пропозиції, що містяться в роботі, виконані автором особисто.

Апробація результатів роботи. Результати дослідження доповідалися й одержали позитивну оцінку на всеукраїнській науково-практичній конференції [„Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін”] (Полтава: ПДАУ, 2022 р.), на II Міжнародній студентській науковій конференції [„Тренди та перспективи розвитку міждисциплінарних досліджень”] (Хмельницький: ГО „Європейська наукова платформа”, 2022 р.) та на науково-практичній конференції студентів за результатами проходження виробничих та технологічних практик по напрямках підготовки (спеціальностях) (Полтава: ПДАУ, 2022 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано три наукові праці загальним обсягом 0,44 др. арк.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел, що нараховує 47 найменувань, містить 11 таблиць, 5 рисунків, 14 додатків. Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 56 сторінках друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Економічна сутність та необхідність використання власного капіталу в господарській діяльності підприємств

Капітал є однією з фундаментальних економічних категорій, сутність якої досліджується економічною наукою уже протягом століть, однак нового значення поняття отримало лише в умовах ринкових відносин. В умовах нестабільної ринкової ситуації та кризових явищ на фінансовому ринку, чим більше власний капітал, тим вища конкурентоспроможність підприємства та надійніше його фінансове становище. Тому для того, щоб підприємство успішно функціонувало, необхідна ретельна робота, яка вимагає чимало часу та зусиль, з організації та побудови ефективних систем ведення бухгалтерського обліку, складання звітності та управління власним капіталом підприємства, що допоможе підвищити рентабельність власного капіталу, тобто максимізувати прибуток.

Будучи головною економічною базою створення і розвитку товариства, капітал у процесі свого функціонування забезпечує інтереси держави, власників і персоналу. Це пов'язано з активним розвитком підприємницької діяльності, формуванням різних форм власності господарюючих суб'єктів різного організаційно – правового статусу.

Капітал – це фінансові ресурси підприємства, необхідні для організації його господарської діяльності і використовувані в господарському обороті для одержання доходів і прибутку. У зв'язку з цим важливе подальше дослідження сутності капіталу, його необхідності і значення для підприємств, розуміння ролі фінансів у створенні, накопиченні і використанні капіталу з метою формування сприятливих умов для поступального розвитку економіки України [2].

Кожне підприємство чи організація для реалізації поставлених цілей має у своєму розпорядженні як засоби праці (будівлі, машини, устаткування і т.ін.),

так і предмети праці (сировину, матеріали, паливо і т. ін.), які в сукупності складають господарські засоби, тобто власність підприємства. В свою чергу власність асоціюється із поняттям „капітал” [13].

Поняття „капітал” походить від латинського „capitalis”, що означає головний, дуже важливий. Дослідження сутності та економічного змісту капіталу здійснюється вченими, представниками різноманітних економічних шкіл протягом багатьох років тобто термін «капітал» є одним з основних та фундаментальних в економічній науці. Капітал вивчався та розглядався з багатьох позицій та в різних проявах.

Першу спробу дати науковий аналіз капіталу зробив давньогрецький мислитель Аристотель (384-322 рр. до н.е.), який розглядав капітал через призму багатства та, аналізуючи його сутнісні ознаки, зробив висновок, що ця категорія поділяється на два види.

До першого він відніс дане природою багатство, яке пов’язане з постійним нагромадженням засобів, необхідних для життя і корисних для держави чи домашнього об’єднання, але яке „не безкінечне, а має свої межі”.

До другого виду багатства Аристотель відніс процес накопичення грошей, що являє собою „...мистецтво наживати статок, з чим і пов’язане уявлення, нібито багатство і нажива не мають ніяких меж”.

Зазначені види багатства були названі Аристотелем „економіка” та „хремастика”. Як свідчить економічна історія, саме „хремастика”, тобто діяльність, спрямована на накопичення багатства та нагромадження грошових запасів, є першим відомим трактуванням капіталу як економічної категорії [15].

Аналізуючи результати досліджень вченими економічної сутності капіталу, з точки зору історичної еволюції виділяють три основні підходи до його формування:

1. Капітал як грошовий фактор – гроші є основним чинником виробництва, фундаментом економічного прогнозування і головним інструментом економічної політики держави. Найвідоміші прихильники цієї концепції – Т. Мен, Ф. Кене, У. Стаффорд, А. Монкретьєн, В. Мірабо.

2. Капітал як матеріально речовинний ресурс. Відповідно до цього підходу Капітал – це цінності та послуги, за допомогою яких створюється новий дохід. Макроекономічна природа капіталу проявляється у вигляді фінансово-грошового сектора економіки. В основі концепції лежать погляди А. Сміта, Д. Рікардо, Ст. Мілля, Ж-Б. Сея, А. Маршала, Р. Хікса, Дж. Кейнса.

3. Капітал як виробничі відносини. Капітал визначається як відносини, які витікають з монополізації власності на засоби виробництва в руках підприємців і відсутність таких у робітників. Здійснювалось виділення ролі різних частин капіталу. До прихильників цього підходу можна віднести К. Маркса, Ф. Енгельса, М. Фрідмена, П. Лоффера, Е. Хансена, Дж. Робінсона.

Розглядаючи економічну сутність капіталу підприємства, Г. Поляк акцентував увагу на таких його характеристиках:

1. Капітал є основним фактором виробництва і в системі факторів виробництва (капітал, земля та інші природні ресурси, трудові ресурси, підприємницькі здібності) йому належить пріоритетна роль, оскільки він об'єднує всі фактори в єдиний виробничий комплекс; без капіталу інші необхідні фактори виробництва, як свідчить реальна практика, дають незначний результат.

2. Капітал характеризує фінансові ресурси підприємства, що приносять дохід (капітал може виступати в формі позикового капіталу, що формує дохід підприємства не у виробничій, а у фінансовій сфері діяльності), обсяги власного фінансового капіталу є відправною точкою для використання позикових фінансових коштів, підвищення надійності та інвестиційної привабливості підприємства.

3. Капітал є головним вимірником ринкової вартості підприємства (в цій якості перш за все виступає власний капітал), характеризує здатність підприємницької структури формувати поза обігові і власні обігові активи.

4. Капітал є головним джерелом добробуту його власників (забезпечує необхідний рівень добробуту як в поточному так і в перспективному періоді).

5. Динаміка капіталу підприємства є одним з найважливіших барометрів рівня ефективності, його господарської діяльності (самозростання капіталу ви-

сокими темпами характеризує високий рівень формування і ефективного використання прибутку підприємства, його можливість підтримувати фінансову рівновагу за рахунок внутрішніх джерел) [43].

Таким чином, підходи, що існують в економічній літературі до розуміння власного капіталу залежать від тих позицій учених, з яких вони розглядають об'єктивну економічну категорію.

Власний капітал показує частку майна підприємства, яка фінансується за рахунок коштів власників і власних засобів підприємства. Тривалий час у вітчизняній теорії та практиці питанню фінансування діяльності господарських структур за рахунок капіталу власників приділялась надзвичайно мало уваги.

Сьогодні досить актуальним є питання переорієнтації підприємства на ринкові форми їх фінансування, однією з яких є мобілізація ресурсів на основі залучення інвестицій в обмін на нормативні права, емітовані юридичною особою. Тим часом працівники фінансових служб підприємств, фінансові менеджери, бухгалтери, інші фахівці, які займаються практичною фінансовою роботою, стикаються із значними труднощами при спробі використати вказаний метод фінансування [47].

Для успішного здійснення операцій з власним капіталом підприємства та ефективного використання даної форми фінансування на практиці фінансистам слід оволодіти таким блоком питань: цілі, порядок та умови збільшення (зменшення) статутного і власного капіталу; резерви підприємства, їх види, значення та порядок формування; додатковий капітал: порядок його формування та використання; оподаткування операцій, пов'язаних зі збільшенням (зменшенням) статутного капіталу, додаткового капіталу, здійсненням реінвестицій у корпоративні права.

Основною метою формування капіталу підприємства є задоволення потреби в придбанні необхідних активів і оптимізація його структури з позицій забезпечення умов ефективного його використання.

Принцип врахування розвитку господарської діяльності підприємства означає, що процес формування об'єму та структури капіталу підпорядкований

завданням забезпечення його господарської діяльності не лише на початковій стадії функціонування підприємства, а й у найближчій перспективі.

Принцип забезпечення відповідності об'єму залученого капіталу об'єму активів підприємства визначає те, що загальна потреба в капіталі підприємства базується на його потребі в оборотних і необоротних активах.

Принцип забезпечення оптимальності структури капіталу з позицій ефективного його функціонування (співвідношення власних і залучених фінансових засобів, що використовуються підприємством в процесі його господарської діяльності) визначає, що умови формування високих кінцевих результатів діяльності підприємства в значній мірі залежать від структури використовуваного капіталу.

Принцип забезпечення мінімізації затрат по формуванню капіталу з різних джерел передбачає, що така мінімізація здійснюється в процесі управління вартістю капіталу.

Реалізація принципу забезпечення високоефективного використання капіталу в процесі його господарської діяльності забезпечується шляхом максимізації показника рентабельності власного капіталу при прийнятному для підприємства рівні фінансового ризику [24].

Проаналізувавши основні підходи до класифікації власного капіталу, пропонуємо узагальнену класифікацію його складових.

Зареєстрований (пайовий) капітал – це юридично оформлена, офіційно об'явлена й належним чином зареєстрована частина внесків власників до капіталу підприємства. Він включає статутний капітал господарських товариств, державних і комунальних господарств та пайовий капітал.

Статутний капітал – це організаційно-правова форма капіталу, величина якого визначається установчими документами господарюючого суб'єкта згідно з чинним законодавством. Це сукупність внесків засновників в майно, виражених у грошовому вимірнику, при створенні підприємства для забезпечення його статутної діяльності. Законодавство України передбачає мінімальні обсяги статутних капіталів, нижче від яких державна реєстрація підприємства не допускає

ється.

Пайовий капітал. Цей вид капіталу використовують кредитні спілки, підприємства споживчої кооперації та інші колективні підприємства, у яких в установчих документах фіксуються внески засновників у вигляді паїв, пайових внесків. Пайовий капітал складається з суми пайових внесків усіх членів спілки, як індивідуальних так і колективних. Друга група елементів власного капіталу – накопичений капітал – формується внаслідок діяльності підприємства.

Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) – це чистий фінансовий результат діяльності підприємства після виплати доходів власникам та формування резервного капіталу.

Невід’ємним елементом власного капіталу в усіх господарських товариствах згідно з чинним законодавством є наявність резервного капіталу. Господарським кодексом України, як зазначає Давиденко Н. М., передбачено створення резервного капіталу в розмірі, встановленому установчими документами, але не менше 15 % зареєстрованого капіталу. Розмір щорічних відрахувань до резервного капіталу передбачається установчими документами, але не може бути меншим 5 % суми чистого прибутку [16].

Неоплачений капітал. Даний вид капіталу притаманний тим підприємствам, у яких є в наявності статутний або пайовий капітал. Він виникає завдяки тому, що згідно законодавства підприємство може розпочати свою діяльність маючи в наявності не повністю сформованими вказані види капіталу. Цей вид капіталу являє собою суму боргових вимог до засновників стосовно внесків до статутного капіталу.

Вилучений капітал – це фактична собівартість акцій власної емісії або часток, викуплених акціонерним товариством у його учасників. Цей вид капіталу притаманний корпоративним підприємствам. Акціонерне товариство має право викупити в акціонера оплачені ним акції. Акції викупуваються з метою їх наступного анулювання або перепродажу, чи поширення серед інших осіб. Вилучений капітал являє собою фактичну собівартість викуплених акцій власної емісії. Викуплені акції мають бути реалізовані чи анульовані протягом року. В

цей період розподіл прибутку акціонерного товариства здійснюється без врахування викуплених власних акцій [19].

Сукупність власного капіталу підприємства проявляється через його функції, які за загальною думкою науковців, що працюють в даній сфері, зводяться до наступних: 1) Функція заснування та введення в дію підприємства; 2) Функція відповідальності та гарантії; 3) Захисна функція показує, яке значення має власний капітал для власників; 4) Функція фінансування та забезпечення ліквідності; 5) База для нарахування дивідендів і розподілу майна; 6) Функція управління чи контролю; 7) Рекламна (репрезентативна) функція [21].

В цілому слід зауважити, що капітал є однією з фундаментальних економічних категорій, сутність якої наукова думка досліджує протягом багатьох століть. Власний капітал – це основа для початку і продовження господарської діяльності підприємства, він є одним із найістотніших і найважливіших показників, який характеризує фінансовий стан підприємства. Між тим, на сьогодні в Україні існує низка невирішених проблем та питань, пов'язаних з чітким правовим регулюванням обліку фінансово-господарської діяльності підприємств, зокрема власного капіталу, останнім часом законодавчо-нормативне регулювання зазнає значних змін з метою удосконалення усіх систем.

1.2. Науково-методичні основи формування та оцінки власного капіталу суб'єктів підприємництва

Глобалізаційні процеси, що відбуваються в економіці України за несприятливих тенденцій відтворення власного капіталу, характерних для більшості вітчизняних підприємств суб'єктів господарювання (збитковість, дефіцит власних фінансових ресурсів, низький рівень ефективності та оборотності капіталу, висока кредиторська заборгованість тощо), потребують змін у системі фінансового управління в цілому і підприємством як первинною ланкою управління зокрема.

Ринкова відокремленість підприємств націлює фінансове управління на збереження і забезпечення відтворення його вартості. Концентрація уваги на вартісних принципах управління, у свою чергу, визначає необхідність дослідження питань оцінки вартості капіталу підприємства. Особливої актуальності вони набувають у контексті формування й установаження оптимальної структури капіталу, визначення вартості бізнесу та обґрунтування варіантів сталого розвитку підприємств роздрібної торгівлі в динамічному конкурентному середовищі.

Об'єктивною основою сталого розвитку та підвищення конкурентних переваг підприємств роздрібної торгівлі в ринковому просторі є капітал. Динамічний характер капіталу, тобто його здатність створювати нову вартість та генерувати грошові потоки, потребує адекватності управлінських дій фінансових менеджерів щодо формування капіталу підприємства, оптимізації його структури, вибору форм і джерел залучення фінансових ресурсів у господарську діяльність підприємства на основі оцінки вартості капіталу.

Вартість капіталу – одна з найважливіших змінних в оцінці бізнесу, яка визначається ринком і майже повністю знаходиться поза контролем власників підприємств. Ринок встановлює базову без ризикову очікувану ставку доходу і величину премії, що вимагає інвестор (покупець цінних паперів) в обмін на прийняття на себе ризику різних рівнів. При оцінці вартості капіталу виникає необхідність з'ясування вартості кожної його складової, тобто об'єктом визначення повинна стати вартість кожного джерела фінансування [35].

В умовах ринкової економіки для підприємств всіх форм власності й організаційно-приватного статусу основними джерелами формування фінансового капіталу можуть бути як власні фінансові ресурси, так і позикові, але найважливішою складовою капіталу підприємств є власний капітал, що характеризується наступними позитивними особливостями: простотою залучення, так як рішення пов'язані зі збільшенням власного капіталу (особливо за рахунок внутрішніх джерел його формування) приймаються власниками і менеджерами підприємства без необхідності одержати згоди від інших господарюючих

суб'єктів; більш високою здатністю генерування прибутку в усіх сферах діяльності, так як при його використанні не вимагається сплата позичкового проценту в усіх його формах; забезпеченням фінансової стійкості розвитку підприємства, його плато-спроможності в довгостроковому періоді, а відповідно і зниженням ризику банкрутства.

Разом з тим, йому притаманні наступні недоліки: обмеженість об'єму залучення, а відповідно і можливостей суттєвого розширення операційної та інвестиційної діяльності підприємства в періоди благоприємної кон'юнктури ринку і на окремих етапах його життєвого циклу; висока вартість в порівнянні з альтернативними позичковими джерелами формування капіталу; невикористана можливість приросту коефіцієнта рентабельності власного капіталу за рахунок залучення позичкових фінансових засобів, так як без такого залучення неможливо забезпечити перевищення коефіцієнта фінансової рентабельності діяльності підприємства над економічною.

Таким чином, підприємство, що використовує лише власний капітал, має найвищу фінансову стійкість (його коефіцієнт автономії рівний одиниці), але обмежує темпи свого розвитку (так як не може забезпечити формування необхідного додаткового об'єму активів в періоди благополучної кон'юнктури ринку) і не використовує фінансові можливості приросту прибутку на вкладений капітал.

Важливим елементом оцінки вартості підприємства є визначення вартості капіталу, який є в його розпорядженні. Це поняття характеризує ціну залучення підприємством фінансових ресурсів. Інакше кажучи, це винагорода, за яку капіталодавці погоджуються вкласти кошти в дане підприємство. Згідно із сучасними тенденціями в теорії і практиці фінансової діяльності вартість капіталу підприємства рекомендовано розраховувати на основі використання так званої моделі середньозваженої вартості капіталу (WACC):

Середньозважена вартість капіталу показує середню доходність, якої очікують (вимагають) капіталодавці (власники та кредитори), вкладаючи кошти в підприємство. Вона залежить від структури капіталу, а також ціни залучення ка

піталу від власників і кредиторів.

Головна проблема, з якою стикаються фінансисти при застосуванні моделі WACC, за словами І. С. Задорожного, полягає у визначенні ціни залучення власного капіталу. Зокрема значення очікуваної ставки вартості власного капіталу [20].

У процесі оцінки вартості власного капіталу слід чітко відокремлювати очікувану ціну, за яку інвестори будуть згодні вкладати кошти в підприємство та очікувану рентабельність власного капіталу. Різниця полягає в тому, що останній показний розраховується з використанням балансової вартості власного капіталу. Натомість ціна залучення власного капіталу визначається на основі ринкових оцінок вартості капіталу підприємства та його доходу.

В контексті оцінки вартості підприємства особливе значення показника середньозваженої вартості капіталу WACC полягає в тому, що він може використовуватися як ставка дисконтування для приведення майбутніх доходів до теперішньої вартості [37].

Концепція такої оцінки виходить з того, що капітал, як один із головних факторів виробництва, має певну вартість, що формує рівень операційних і інвестиційних витрат підприємства. Концепція визначає цілий ряд напрямків господарської діяльності підприємства.

До основних сфер використання показника вартості капіталу в сучасних умовах діяльності сільськогосподарських підприємств слід віднести: вартість капіталу підприємства слугує мірою прибутковості операційної діяльності; показник вартості капіталу використовується в процесі здійснення реального інвестування; вартість капіталу підприємства слугує базовим показником формування ефективності фінансового інвестування; показник вартості капіталу підприємства являється критерієм прийняття управлінських рішень відносно використання оренди (лізингу) чи придбання основних засобів; показники вартості капіталу в розрізі окремих його елементів використовується в процесі управління структурою цього капіталу в основі механізму фінансового лівериджу; рівень вартості капіталу підприємства виступає важливим вимірником рівня

низької вартості цього підприємства; показник вартості капіталу є критерієм оцінки й формування відповідного виду політики фінансування підприємством своїх активів [36].

Загалом важливість оцінки вартості капіталу при управлінні його формуванням визначає необхідність розрахунку цього показника на всіх етапах розвитку підприємства.

Визначення вартості власного капіталу у вигляді акцій слід диференціювати за їх видами, умовами емісії та обігу. Проведені нами дослідження дозволили з'ясувати, що вартість звичайних акцій може бути оцінена за допомогою моделей „прогнозованого приросту дивідендних виплат”, „оцінки капітальних активів”, „прибутку на акцію” і „вартості облігації плюс премія за ризик” [17].

Вважаємо, що найбільш об'єктивною є модель „прогнозованого приросту дивідендних виплат”, оскільки вона враховує зростання економічного потенціалу підприємства і дозволяє оцінити вартість обслуговування акцій, що знаходяться в обігу і тих, що знову випущені підприємством.

Результати дослідження свідчать про доцільність використання показника вартості капіталу для обґрунтування управлінських рішень щодо його складу і структури та визначення перспектив подальшого розвитку підприємства роздрібною торгівлі в конкурентному середовищі. Оцінка вартості капіталу підприємства має здійснюватися постійно на кожному з етапів його життєвого циклу. Вартість капіталу підприємства характеризується показником середньозваженої вартості капіталу. Для його визначення слід дотримуватися певних принципів оцінки і використовувати метод середньої арифметичної зваженої, де в якості ваг використовується структура капіталу.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНА ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ КАПІТАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Фінансові аспекти формування та оцінка функціонального стану власного капіталу підприємства

XXX Лубенського району (далі XXX) є підприємством утвореним на засадах угоди громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності у сільському господарстві з метою одержання прибутку.

Фінансовий стан XXX, як і інших подібних підприємств визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів. Він залежить від результатів виробничої, комерційної та фінансово-господарської діяльності підприємства. Інформацією для аналізу фінансового стану XXX отримуємо в річній фінансовій звітності за останні три роки (додатки: А1, А2, А3, Б1, Б2, Б3).

Ліквідність XXX, як і інших суб'єктів підприємницької діяльності – це його здатність швидко продати активи й одержати гроші для оплати своїх зобов'язань. Рівень ліквідності активів пов'язаний із часом, необхідним для перетворення їх у грошові кошти (табл. 2.1, додаток В1).

Аналіз даних табл. 2.1 свідчить про нестабільність платіжних можливостей XXX за період останніх трьох років. Так за період 2020 – 2022 рр. високоліквідних активів було недостатньо для покриття найбільш термінових зобов'язань. Поряд з цим слід відмітити відсутність на підприємстві короткострокових зобов'язань та достатність низьколіквідних активів для покриття довгострокових зобов'язань.

Оперативний аналіз платоспроможності XXX дає можливість виявити ознаки неплатоспроможності в діяльності підприємства для їх подальшого усунення (табл. 2.2).

Оцінка та виявлення ознак неплатоспроможності ХХХ, 2020 – 2022 рр.,**тис. грн**

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+,-) 2021 р від 2020 р.	Відхилення (+,-) 2022 р від 2021 р.
Довгострокові фінансові інвестиції	1097	877	623	-474	-254
Поточні фінансові інвестиції	0	0	0	0	0
Грошові кошти та їх еквіваленти	54	33	165	111	132
Поточні зобов'язання	10165	8908	10187	22	1279
Показник поточної неплатоспроможності	-9014	-7998	-9399	-385	-1401
Коефіцієнт покриття (Загальний коефіцієнт ліквідності)	1,325	1,808	2,056	0,732	0,248
Коефіцієнт забезпечення власними засобами	0,245	0,447	0,514	0,269	0,067
Чистий прибуток ("-" збиток)	5490	4363	3699	-1791	-664

За досліджуваний період в ХХХ спостерігалась певна негативна стабільність. Так як свідчать розрахунки табл. 2.2 на підприємстві за досліджуваний період місце критична неплатоспроможність. Однак, зважаючи , на позитивну динаміку за останні три роки загального коефіцієнта ліквідності та коефіцієнта забезпеченості власними засобами є сподівання на перетворення, в найближчій перспективі, неплатоспроможності на поточку.

Оцінка майнового стану ХХХ, що є важливим напрямом загальної оцінки його фінансового стану можливо здійснити на основі вивчення інформації бухгалтерського балансу. Детальне вивчення складу та структури активів підприємства вимагає їх оцінку та поділ за різними класифікаційними напрямками, серед яких характер обороту, форма активів, сфера розміщення та джерела (табл. 2.3, додаток В2).

Розрахункові дані свідчать про зміни майнового потенціалу підприємства, загалом, позитивному напрямку. Так за період 2020 – 2022 рр. загальна вартість майна ХХХ збільшилась з 18563 тис. грн до 26571 тис. грн. Дане зростання, в значній мірі, забезпечив приріст оборотних активів підприємства, тоді коли йо-

го необоротні активи теж зростали, однак дуже повільними темпами. Візуальним доповненням даних розрахунків є рис. 2.1.

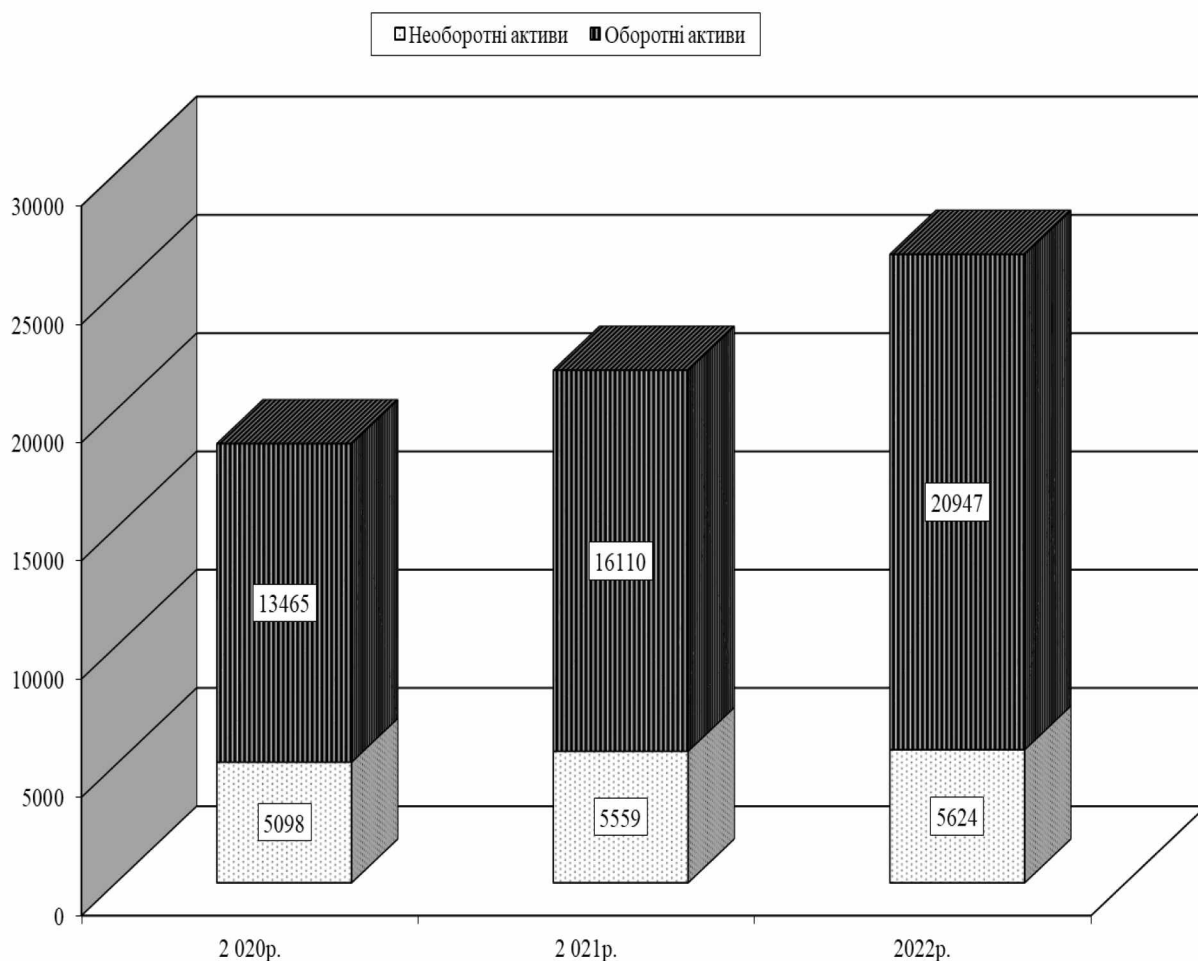

Рис. 2.1. Динаміка обсягів окремих видів майна ХХХ за 2020 – 2022 рр.

Ділова активність – це комплексна характеристика, яка відображає зусилля підприємств, спрямовані на забезпечення динамічності розвитку і досягнення поставлених цілей у різних напрямках діяльності. Показники, які дають можливість комплексно оцінити наявний рівень ділової активності досліджуваного підприємства проаналізовано в табл. 2.4 (додаток В3).

Здійснені в табл. 2.4 розрахунки свідчать про протилежні та, водночас, не стабільні тенденції зміни окремих показників ділової активності ХХХ. Так, до позитивних тенденцій слід віднести зростання коефіцієнта обертання і, як наслідок, скорочення тривалості одного обороту активів підприємства. В той же час коефіцієнт обертання власного капіталу за період 2020 – 2022 рр. суттєво

(майже в два рази) зменшився з 1,226 до 0,778, що обумовило приріст тривалості одного обороту з 294 до 463 днів. Наочно зроблені висновки, зокрема в частині нестабільності тенденцій, де виділяється 2021 р., підтверджує рис. 2.2.

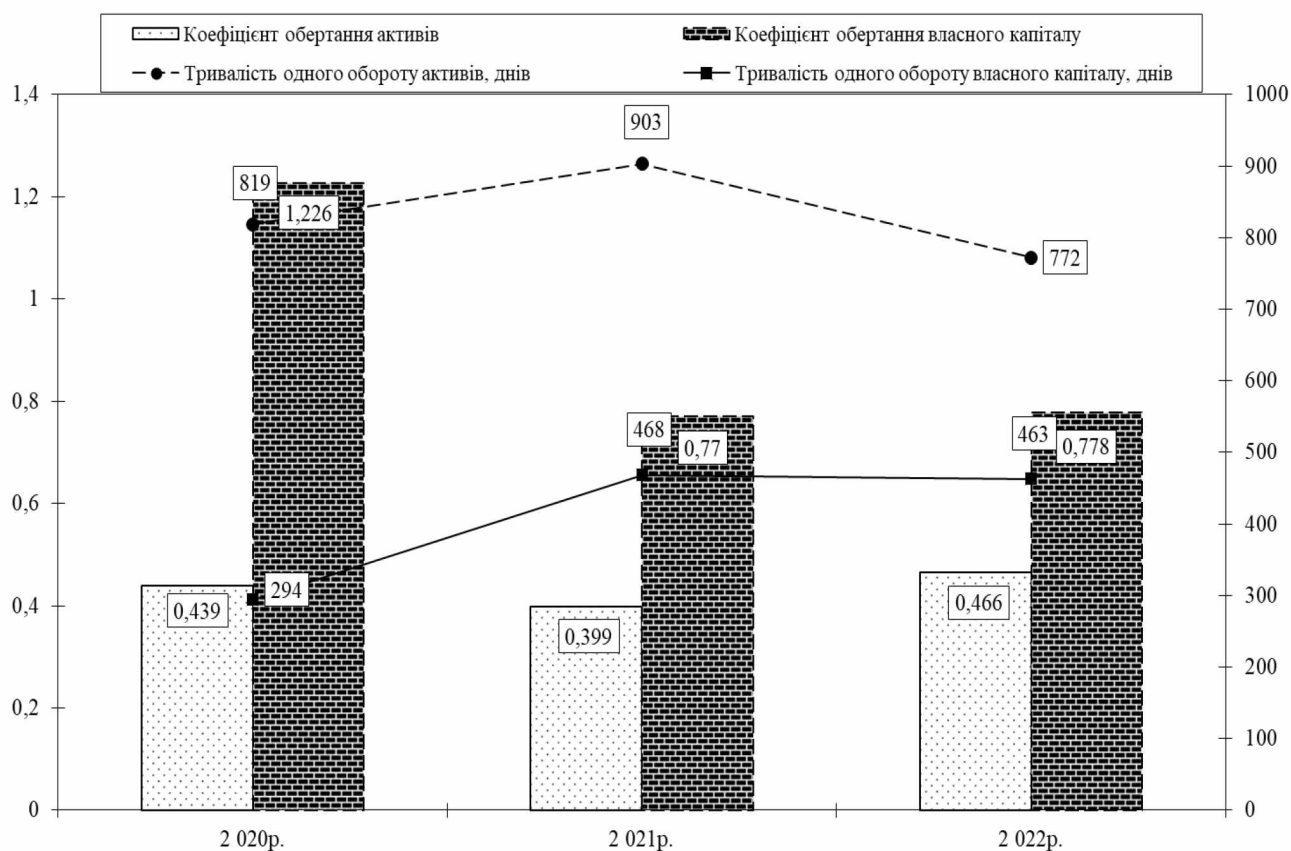

Рис. 2.2. Динаміка окремих показників оцінки ділової активності ХХХ за 2020 – 2022 рр.

Оцінка фінансових результатів є одним із найважливіших напрямів оцінки ефективності виробничо-фінансової діяльності підприємств (табл. 2.5, додаток В4). Результат такої оцінки свідчить про негативний момент в діяльності ХХХ, що полягає в зниженні рівня його прибутковості. Так, величина чистого прибутку на підприємстві за період 2020 – 2021 рр. зменшилась з 5490 тис. грн до 4363 тис. грн, що складає майже 20 відсотків. За наступні два роки ситуація не змінилась – розмір чистого прибутку зменшився ще на 664 тис. грн і встановився на рівні 3699 тис. грн.

В цілому аналіз фінансового стану підприємства, за окремими показниками засвідчив його нестабільність. Тому підприємство має звернути увагу на

усунення поточних проблем і розвиток позитивних тенденцій, зокрема для того щоб забезпечити гарантії своєчасних розрахунків з найманими працівниками та державою.

Політика ХХХ щодо формування власного капіталу є частиною загальної фінансової стратегії підприємства, що полягає в забезпеченні необхідного рівня самофінансування його виробничого розвитку. Фінансування діяльності підприємства за рахунок власного капіталу є альтернативою до залучення позичкових коштів.

Джерелами формування власних фінансових ресурсів, як ХХХ, так і інших суб'єктів підприємництва, є:

– внутрішні джерела: прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства, амортизаційні відрахування від основних засобів і нематеріальних активів, інші внутрішні джерела формування власних фінансових ресурсів;

– зовнішні джерела: залучення додаткового пайового або акціонерного капіталу, одержання підприємством безплатної фінансової допомоги, інші джерела формування власних фінансових ресурсів.

У складі внутрішніх джерел формування власних фінансових ресурсів основне місце належить прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства, він формує переважну частину його власних фінансових ресурсів, забезпечує приріст власного капіталу, а відповідно, і ріст ринкової вартості підприємства. Певну роль у складі внутрішніх джерел виконують також амортизаційні відрахування, особливо на підприємствах із високою вартістю власних основних засобів і нематеріальних активів; проте суму власного капіталу підприємства вони не збільшують, а лише є засобом його реінвестування. Інші внутрішні джерела не грають помітної ролі у формуванні власних фінансових ресурсів підприємства. У складі зовнішніх джерел формування власних фінансових ресурсів основне місце належить залученню підприємством додаткового пайового (шляхом додаткових внесків у статутний фонд) або акціонерного (шляхом додаткової емісії та реалізації акцій) капіталу. Для окремих підприємств одним із зовнішніх джерел формування власних фінансових ресурсів може бути надана

їм безплатна фінансова допомога, яка надається, як правило, лише окремим державним підприємствам. До числа інших зовнішніх джерел входять безплатно передані підприємству матеріальні та нематеріальні активи, що включаються до складу його балансу.

Визначення джерел формування капіталу підприємства є важливою складовою аналізу фінансового становища суб'єктів підприємницької діяльності – взагалі, так і ХХХ зокрема (табл. 2.6, додаток В5).

Дані табл. 2.6 підтверджують факт збільшення загальної величини капіталу ХХХ за період 2020 – 2021 рр. на 3106 тис. грн, або на 16,7 %. Таке збільшення обсягів пасивів підприємства обумовило, виключно, зростання власного капіталу. За період наступних 2021 – 2022 рр. капітал підприємства збільшився вже на 4902 тис. грн (22,6 %). Такий приріст, в більшій мірі, забезпечило збільшення власного капіталу підприємства, тоді як зобов'язання підприємства (на відміну від попереднього року) теж зростали, але в порівняно менших обсягах. Зроблені висновки доповнює рис. 2.3.

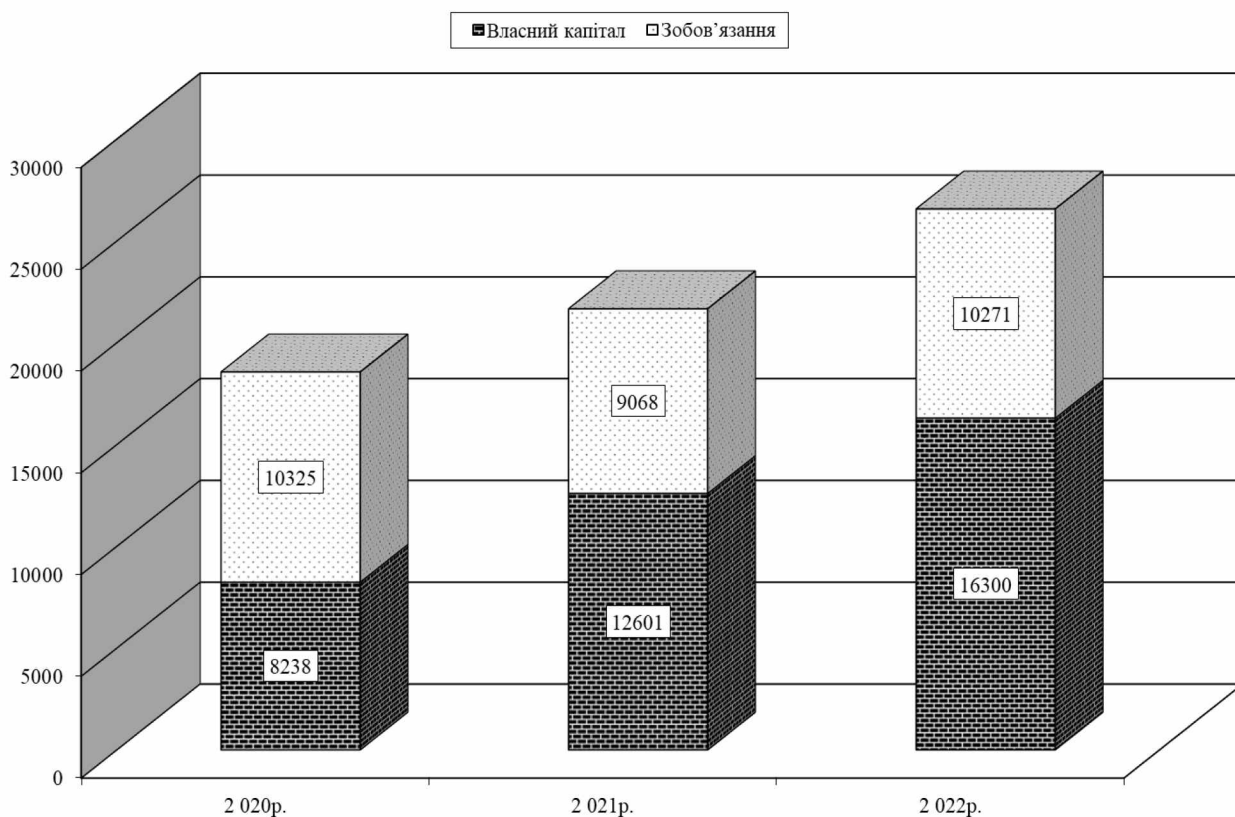

Рис. 2.3. Динаміка зміни розмірів окремих видів капіталу ХХХ за 2020 – 2022рр.

Аналіз структури та динаміки капіталу ХХХ з урахуванням поділу їх на види за рядом класифікаційних ознак проведено у табл. 2.7 (додаток В6).

Аналітичні дані, отримані в табл. 2.7 підтверджують досліджену вище тенденцію зростання загального обсягу пасивів ХХХ за період 2020 – 2022 рр. Так, слід вказати на стабільну тенденцію зростання абсолютного розміру власного капіталу підприємства, який за період 2020 – 2021 рр. зріс на 4363 тис. грн, а за наступні два роки ще на 3699 тис. грн, що у відносному виразі 53,0 % та 29,4 % відповідно.

При цьому, слід констатувати порівняно нижчі, і навіть від’ємні, темпи приросту зобов’язань ХХХ, що обумовило зростання частки саме власного капіталу в структурі пасивів підприємства з 44,4 % у 2020 р. до 61,3 % у 2022 р. Оцінюючи склад власного капіталу ХХХ за рівним відповідальності слід вказати на виключне домінування в досліджуваному періоді додаткового капіталу.

Власний капітал підприємства являє собою фінансові ресурси, які вкладені ним для організації та фінансування господарської діяльності. Нормою для успішної рентабельної роботи підприємства, його високої конкурентоспроможності на ринку і фінансової стійкості є ситуація, за якої власний капітал становить більшу частину його фінансових ресурсів.

До власного капіталу включають: зареєстрований капітал; пайовий капітал; додатковий вкладений капітал; інший додатковий капітал; резервний капітал; нерозподілений прибуток; неоплачений капітал; вилучений капітал.

Власний капітал – це частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов’язань. Визнання і оцінка власного капіталу безпосередньо залежить від визначення і оцінки його складових – активів і зобов’язань.

Слід зазначити, що сума власного капіталу – це абстрактна вартість майна, яка не є його поточною чи реалізаційною вартістю, а тому не відображає поточну вартість прав власників фірми. На суму власного капіталу суттєво впливають усі умовності бухгалтерського обліку, що були застосовані при оцінці активів і кредиторської заборгованості, і вона може лише випадково

співпадати із сукупною ринковою вартістю акцій підприємства чи з сумою , яку можна отримати від продажу чистих активів частинами або підприємства в цілому.

У ХХХ власний капітал представлений виключно у формі нерозподіленого прибутку.

2.2. Аналітична оцінка фінансової стійкості підприємства крізь призму аналізу рівня ефективності використання власного капіталу

Оцінка ефективності господарської діяльності підприємства здійснюється через порівняння витрат і доходів. Водночас, сума прибутку характеризує лише абсолютну ефективність. З метою отримання висновку про рівень відносної ефективності доцільно отриманий прибуток співставити з понесеними витратами або ресурсами.

Фінансова стійкість – це спроможність підприємства здійснювати свою діяльність стабільно завдяки фінансовому забезпеченню власними оборотними коштами, а також залученими (позиками, акціями). Перевищення власних коштів над залученими, означає що підприємство має значний запас фінансової стійкості і відносно незалежне від зовнішніх фінансових джерел. Аналіз фінансових коефіцієнтів ринкової стійкості полягає у порівнянні їхніх значень з базисними величинами, а також у вивченні їхньої динаміки (табл. 2.8, додаток В7).

Виконані розрахунки свідчать про загальне зростання до цього достатньо середнього рівня фінансової стійкості ХХХ за показниками структури джерел формування капіталу. Так, фактичне значення коефіцієнта автономії вказує на те, що на кінець 2022 року питома вага власного капіталу у валюті балансу становить 61,3 %, що на 16,9 пункти вище порівняно з 2020 роком. Коефіцієнт концентрації залученого капіталу відповідно зменшився з 0,556 до 0,387 і свідчить про загальне зниження рівня залежності від кредиторів. Динаміку згаданих

та інших показників оцінки фінансової стійкості графічно відображає рис. 2.4 та підтверджують розрахунки здійснені в табл. 2.9 (додаток В8).

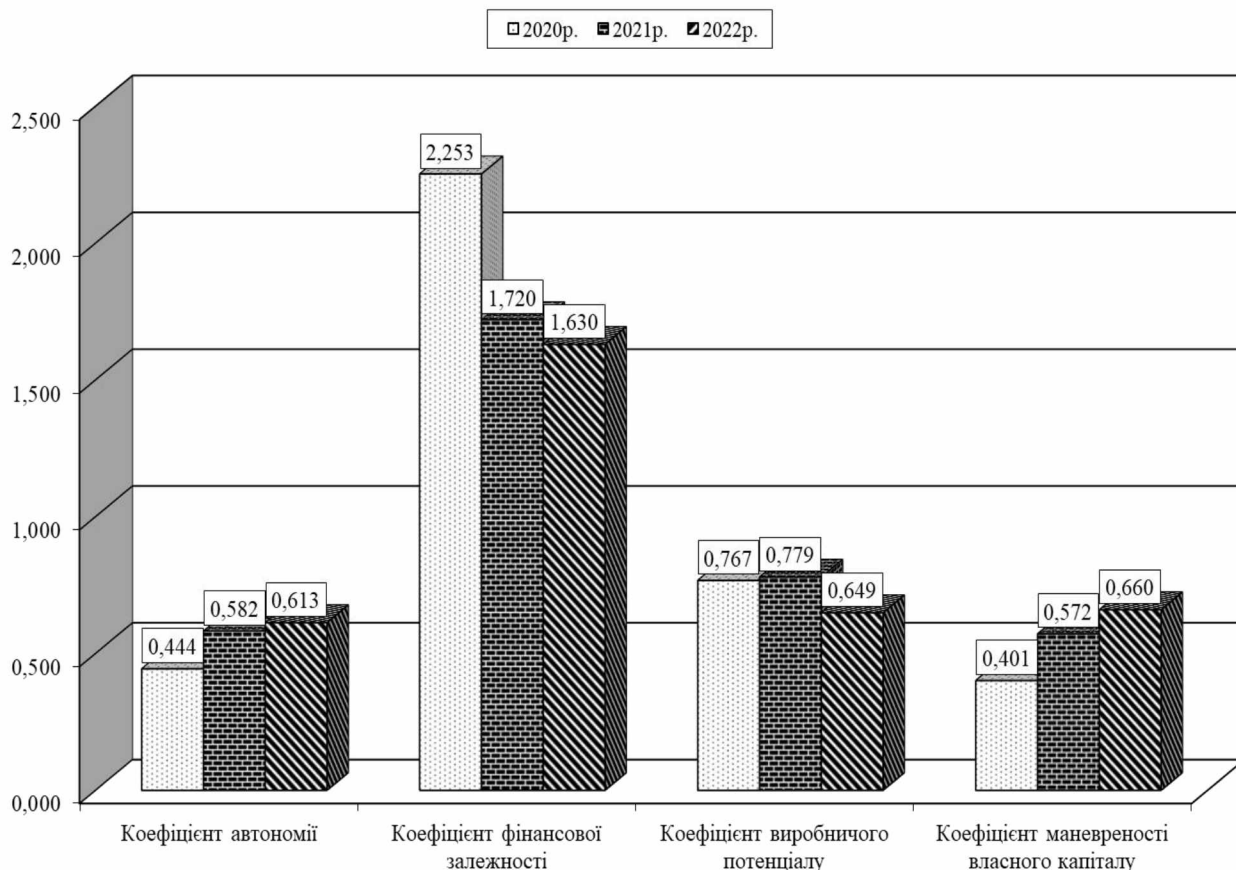

Рис. 2.4. Динаміка окремих показників оцінки фінансової стійкості ХХХ, 2020 – 2022 рр.

За результатами розрахунків проведених в табл. 2.9 відмічаємо факт одночасно збільшення за 2020 – 2022 рр., як запасів ХХХ, так і його власних оборотних коштів при стабільному зменшенні короткострокових кредитів. При цьому, навіть випереджаючи у абсолютному та відносному виразах, темпи збільшення саме власних оборотних коштів все ж не забезпечили покращення типу фінансової стійкості підприємства, який останні три роки залишався кризовим.

Показники, що характеризують ефективність використання капіталу, поділимо на три групи:

- 1) показники прибутковості (рентабельності) витрат,
- 2) показники прибутковості (рентабельності) капіталу,

3) показники окупності витрат і капіталу.

Розрахунок та системне дослідження значення даних показників створює підґрунтя для комплексної оцінки ефективності господарської діяльності підприємства.

Показники загальної рентабельності (збитковості) капіталу (активів) і власного капіталу характеризують ефективність використання відповідно усього капіталу підприємства і окремо власного капіталу з точки зору одержання на одиницю їхньої середньорічної вартості прибутку (збитку) від господарської діяльності. Показники чистої рентабельності (збитковості) капіталу (активів) і власного капіталу визначаються за чистим прибутком (збитком) підприємства

Загальна рентабельність (збитковість) виробничих фондів показує: скільки одержано прибутку (збитку) від господарської діяльності на 1 гривню середньорічної вартості виробничих фондів, до яких відносяться основні засоби, виробничі запаси і незавершене виробництво. Аналогічний зміст має показник чистої рентабельності (збитковості) виробничих фондів. Який визначається за чистим прибутком (збитком).

Важливими показниками, які співвідносять доходи і витрати підприємства, є коефіцієнт окупності. Коефіцієнт окупності витрат операційної діяльності характеризує співвідношення між чистим доходом (виручкою) від операційної діяльності і операційними витратами. Коефіцієнт окупності капіталу (активів) і власного капіталу показують скільки підприємство одержало чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) в розрахунку на 1 гривню середньорічної вартості, відповідно капіталу (майна) і власного капіталу. Для оцінки рівня ефективності використання капіталу підприємства проведемо розрахунок показників за даними фінансової звітності (табл. 2.10).

Аналіз даних табл. 2.10 свідчить, що за період 2020 – 2022 рр. серед показників прибутковості (рентабельності) капіталу ХХХ наявні загалом негативні тенденції. Зокрема, загальна та чиста рентабельність власного капіталу, значення яких не відрізняється, оскільки підприємство не сплачувало в досліджуваному періоді податку на прибуток, за період 2020 – 2021 рр. збільшилась з 99,9 %

до 41,9 %, а у наступному 2022 р., вже до 25,6 %. В той же час загальна та чиста рентабельність всього капіталу теж стабільно зменшувалась.

Таблиця 2.10

Показники оцінки ефективності використання капіталу у ХХХ, 2020 – 2022 рр. (станом на кінець року)

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+,-) 2021 р. до 2020 р.	Відхилення (+,-) 2022 р. до 2021 р.
Показники прибутковості (рентабельності) капіталу, %					
Загальна рентабельність (збитковість) капіталу	35,8	21,7	15,3	-14,1	-6,4
Чиста рентабельність (збитковість) капіталу	35,8	21,7	15,3	-14,1	-6,4
Загальна рентабельність (збитковість) власного капіталу	99,9	41,9	25,6	-58,1	-16,3
Чиста рентабельність (збитковість) власного капіталу	99,9	41,9	25,6	-58,1	-16,3
Показники окупності капіталу					
Коефіцієнт окупності капіталу	0,439	0,399	0,466	-0,041	0,068
Коефіцієнт окупності власного капіталу	1,226	0,770	0,778	-0,456	0,009

Загальна оцінка показників окупності капіталу ХХХ за досліджуваний період свідчить одночасно про негативну динаміку коефіцієнта окупності власного капіталу, який знизився з 1,226 у 2020 р. до 0,778 у 2022 р., що прямо вплинуло на скорочення терміну його окупності. При цьому зауважимо, що коефіцієнт окупності всього капіталу, на відміну від власного капіталу за останні два роки, навпаки зріс, що наочно ілюструє рис. 2.5.

Загалом, слід акцентувати увагу на зростанні рівня ефективності використання власного капіталу в ХХХ за останні три роки і тому для керівництва підприємства на перший план виходить завдання пошуку резервів для розвитку позитивних тенденцій і подальшого зростання рівня ефективності використання власних джерел фінансування господарської діяльності.

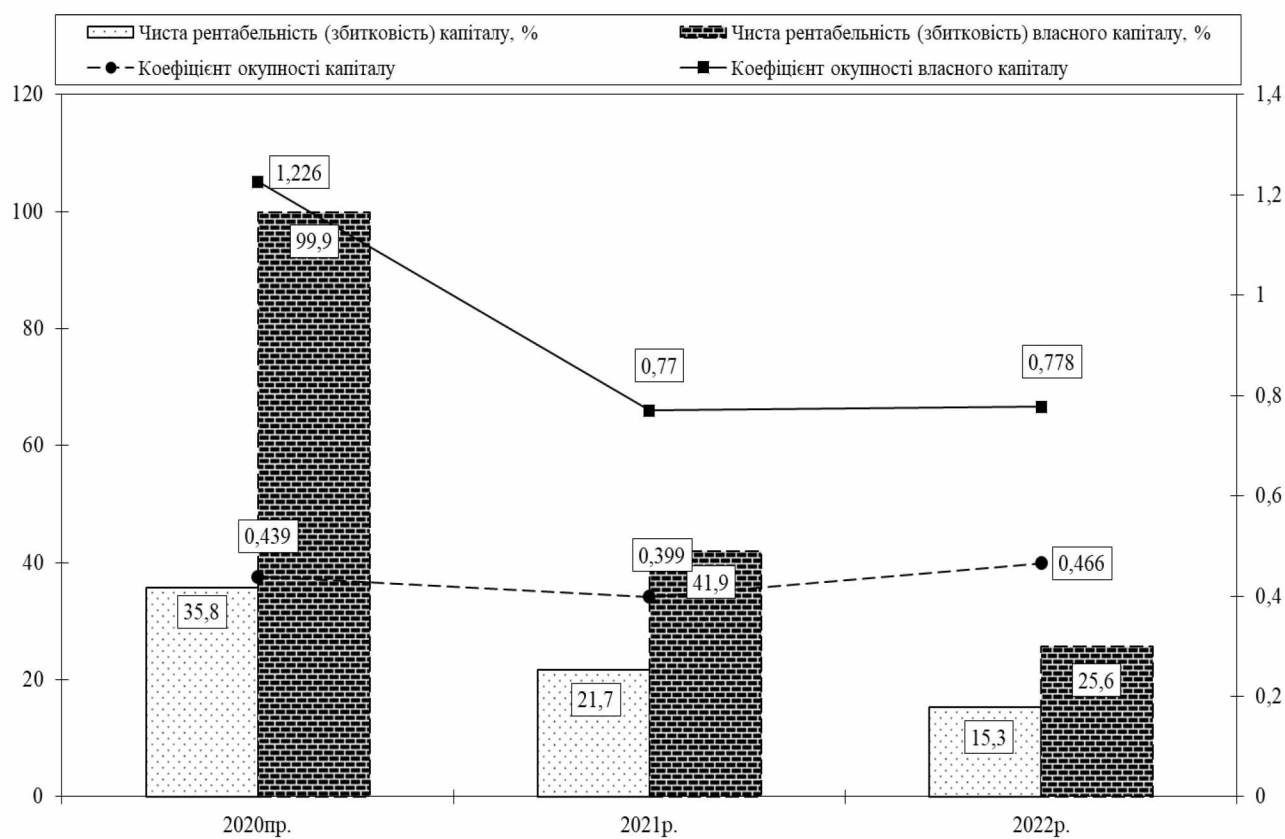

Рис. 2.5. Динаміка показників ефективності використання власного капіталу
XXX, 2020 – 2022 рр.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Перспективи визначення необхідного розміру власного капіталу для покращення фінансування діяльності підприємства

За ринкових умов економіка України не перестає набувати першочергового значення у стані та перспективі діяльності підприємств різних форм власності, а також у ефективному формуванні і використанні ними фінансових ресурсів. Ефективність діяльності підприємств визначається цілеспрямованим формуванням його капіталу, пов'язаного з пошуком джерел фінансування та визначення його оптимальної структури. Структура капіталу визначає фінансові, операційні та інвестиційні аспекти діяльності підприємства та в значній мірі впливає на кінцеві результати його діяльності.

Вона впливає на економічну та фінансову рентабельність, рівень фінансового ризику та формує співвідношення ступеня прибутковості та ризику в процесі розвитку підприємства, тобто може служити головним індикатором у разі забезпечення фінансової безпеки підприємства. При цьому необхідно відзначити, що правильність формування структурних показників капіталу підприємства є необхідною, але недостатньою умовою ефективного його функціонування, оскільки підприємства, що мають однакову структуру капіталу, можуть мати зовсім різний фінансово-економічний стан.

Оптимізація структури капіталу є однією з найскладніших процедур в управлінні формуванням капіталу і при створенні підприємства. Вона виражає таке співвідношення використання власного і позикового капіталу, при якому забезпечується найбільш ефективний взаємозв'язок між коефіцієнтом фінансової рентабельності і коефіцієнтом фінансової стійкості і тим самим максимізується ринкова вартість (ціна) підприємства.

Пошук області оптимальних значень структури капіталу певного підпри-

ємства пов'язаний із двома різними підходами: якісним і кількісним аналізом оптимальної структури капіталу. Якісний аналіз структури капіталу конкретного підприємства припускає виділення зовнішніх і внутрішніх чинників, які обов'язково необхідно врахувати при розробленні та реалізації політики фінансування. Якщо провівши аналіз чинників визначено, що більша та вагоміша частина чинників сприяє залученню позикового капіталу більше норми, тобто значення коефіцієнта автономії становить менше 0,5, то це означає, що таке співвідношення буде найоптимальнішим для даного суб'єкта господарювання у визначений час. І навпаки, для підприємств, в яких сукупна дія зазначених чинників є негативною, нормативне значення коефіцієнту автономії повинно бути більше 0,5.

Структура капіталу являє собою співвідношення власних і позикових фінансових засобів, використовуваних підприємством у процесі своєї господарської діяльності. При визначенні оптимальної структури капіталу підприємства слід враховувати, що головною метою діяльності підприємства є максимізація прибутку в довгостроковому періоді. Ця мета, як правило, конфліктує з іншим важливим завданням – мінімізацією фінансових ризиків, тобто ризиків, пов'язаних з фінансуванням суб'єкта господарювання.

Структура капіталу товариства визначає багато аспектів не тільки фінансової, але й операційної та інвестиційної його діяльності, впливає на кінцеві результати цієї діяльності. Вона впливає на коефіцієнт рентабельності активів і власного капіталу (тобто на рівень економічної і фінансової рентабельності підприємства), визначає системи коефіцієнтів фінансової стійкості і платоспроможності (тобто рівень основних фінансових ризиків) і в кінцевому рахунку формує співвідношення ступеня прибутковості і ризику в процесі розвитку господарства.

Ефект від залучення позикового капіталу виникає тоді, коли рентабельність капіталу товариства вища кредитного процента господарства.

За рахунок цього зменшення в структурі капіталу питомої ваги власного капіталу та зростання питомої ваги позикового капіталу дозволяє збільшити рен

табельність власного капіталу.

Основними методичними підходами до вирішення завдання оптимізації структури капіталу є:

1) метод оптимізації структури капіталу за критерієм максимізації рівня фінансової рентабельності. Цей метод ґрунтується на багатоваріантних розрахунках рівня фінансової рентабельності при різній структурі капіталу. Остання виражається через такий показник, як ефект фінансового важеля. При застосуванні даного методичного підходу необхідно пам'ятати, що фінансовий леве́ридж – це використання підприємством позикового капіталу, яке впливає на зміну дохідності власного капіталу і дає йому можливість одержати додатковий прибуток на власний капітал.

Необхідно зазначити, що ефект фінансового леве́риджу може бути величиною як додатною, так і від'ємною. Крім того, цей ефект виникає завдяки використанню не лише платного кредиту, але і безоплатних позикових ресурсів (кредиторської заборгованості). І чим вищою є частка останніх у загальній сумі позикових коштів, тим вищим є значення ефекту фінансового леве́риджу.

Позитивний ефект фінансового леве́риджу виникає у тих випадках, коли позиковий капітал, який отримано під фіксований відсоток, використовується підприємством у процесі діяльності таким чином, що приносить більш високий прибуток, ніж фінансові витрати, тобто дохідність сукупного капіталу вища за середньозважену ціну позикових ресурсів.

2) метод оптимізації структури капіталу за критерієм мінімізації вартості. Метод ґрунтується на попередній оцінці власного та запозиченого капіталів за різних умов їх формування, обслуговування та здійснення багатоваріантних розрахунків середньозваженої вартості капіталу і, таким чином, пошуку найбільш реальної ринкової вартості підприємства.

3) метод оптимізації структури капіталу за критерієм фінансових ризиків. Передбачає диференційований вибір джерел фінансування різних складових частин активів підприємства: необоротних активів, оборотних активів (із розбивкою їх на постійну та змінну частини).

Слід зазначити, що недоліками наведених вище методів є те, що вони враховують обмежену кількість чинників і протилежні за своєю спрямованістю. Так, позитивна дія ефекту фінансового левериджу має наслідком зростання прибутку, який додатково утворюється на власний капітал, проте одночасно призводить до погіршення фінансового стану, а саме порушення умов платоспроможності.

До підвищення фінансових ризиків призводить також і мінімізація середньозваженої вартості капіталу, що, як і попередній метод, передбачає зростання питомої ваги позикових коштів, вартість яких завжди нижча вартості власного капіталу. На противагу цим двом методам мінімізація рівня фінансових ризиків має на меті підвищення фінансової стійкості підприємства і незалежності від зовнішніх джерел фінансування, але не створює передумов для подальшого розвитку

Одним з головних завдань фінансового менеджменту є максимізація рівня рентабельності власного капіталу при заданому рівні фінансового ризику. Це завдання може реалізуватися різними методами. Одним з основних механізмів реалізації є фінансовий лівериджу.

Підвищення рентабельності власних коштів називають ефектом фінансового левериджу, тобто фінансовий леверидж характеризує ефективність використання позикових коштів, залучених підприємством. Ефект фінансового левериджу відображає рівень рентабельності власного капіталу за різних варіантів структури капіталу

Рівень фінансового лівериджу, що склався на підприємстві, характеризує потенційні можливості впливу на чистий прибуток шляхом зміни обсягу і структури довгострокових пасивів.

Фактор фінансового лівериджу виникає з появою позикових коштів і дозволяє одержати товариству додатковий прибуток на власний капітал.

Ефект фінансового лівериджу, що виникає, відображає рівень додатково генерованого прибутку на власний капітал при використанні позикових коштів. Цей показник певною мірою дозволяє знайти найближче значення оптимальної

структури капіталу, тобто виявити граничну межу використання позичкового капіталу для досліджуваного підприємства. Фінансовий ліверідж виступає механізмом оптимізації структури капіталу.

Процес оптимізації структури капіталу ХХХ здійснюється по наступних етапах:

1. Аналіз капіталу підприємства. Основною метою цього аналізу є виявлення тенденцій динаміки об'єму і складу капіталу в перед плановому періоді і їх впливи на фінансову стійкість і ефективність використання капіталу.

На першій стадії аналізу розглядається динаміка загального об'єму і основних складових елементів капіталу в зіставленні з динамікою об'єму виробництва і реалізації продукції; визначається співвідношення власного і позикового капіталу і його тенденції; у складі позикового капіталу вивчається співвідношення довгострокових та короткострокових фінансових зобов'язань; визначається розмір прострочених фінансових зобов'язань і з'ясовуються причини прострочення.

На другій стадії аналізу розглядається система коефіцієнтів фінансової стійкості підприємства, визначена структурою його капіталу. Фінансова стійкість товариства пов'язана із загальною структурою балансу, рівнем залежності суб'єкта господарювання від кредиторів та інвесторів. Оцінка фінансової стійкості має на меті комплексний аналіз величини та структури активів і пасивів балансу, визначення на цій основі міри фінансової стабільності і незалежності підприємства, а також відповідності його фінансово-господарської діяльності статутним завданням.

Фінансова стійкість передбачає те, що ресурси, вкладені у підприємницьку діяльність, повинні окупитись за рахунок грошових надходжень від господарювання, а одержаний прибуток забезпечувати самофінансування і незалежність товариства.

Фінансова стійкість товариства залежить від розміщення його активів та джерел формування капіталу і характеризується, насамперед, співвідношенням між власним капіталом і зобов'язаннями. Чим більшу питому вагу в структурі

пасивів займає позиковий капітал, тим вищим є ризик кредиторів і нижчою ймовірність повернення боргів у випадку банкрутства підприємства боржника. Співвідношення між власним капіталом і зобов'язаннями дозволяє дати загальну оцінку фінансової стійкості товариства.

В процесі проведення такого аналізу розраховуються і вивчаються в динаміці наступні коефіцієнти:

а) коефіцієнт автономії. Він дозволяє визначити в якій мірі використовувані господарством активи сформовані за рахунок власного капіталу, тобто частку чистих активів товариства в загальній їх сумі;

б) коефіцієнт фінансування (коефіцієнт фінансового ліверіджу). Він дозволяє встановити, яка сума позикових коштів припадає на одиницю власного капіталу;

в) коефіцієнт фінансової залежності. Він характеризує відношення суми власного і довгострокового позикового капіталу до загальної суми використовуваного товариством капіталу і дозволяє виявити фінансовий потенціал майбутнього розвитку господарюючого суб'єкта;

г) коефіцієнт співвідношення довгострокової і короткострокової заборгованості. Він дозволяє визначити суму залучення довгострокових фінансових кредитів з розрахунку на одиницю короткострокового позикового капіталу, тобто характеризує політику фінансування активів господарства за рахунок позикових засобів.

На третій стадії аналізу оцінюється ефективність використання капіталу в цілому і окремих його елементів.

2. Оцінка основних факторів, що визначають формування структури капіталу. Практика показує, що не існує єдиних рецептів ефективного співвідношення власного і позикового капіталу не тільки для однотипних господарств, але навіть і для одного господарства на різних стадіях його розвитку і при різних кон'юнктурі товарного і фінансових ринків. Разом з тим, існує ряд об'єктивних і суб'єктивних факторів, облік яких дозволяє цілеспрямовано формувати структуру капіталу. Основними з цих факторів є:

– галузеві особливості операційної діяльності товариства. Характер цих особливостей визначає структуру активів суб'єкта господарювання, їх ліквідність, різну тривалість операційного циклу. Чим нижчий період операційного циклу, тим більшою мірою може бути використаний товариством позиковий капітал.

– стадія життєвого циклу товариства. В господарствах, що знаходяться на ранніх стадіях свого життєвого циклу, рівень фінансових ризиків вищий, що враховується кредиторами. В той же час господарства, які знаходяться у стадії зрілості, у більшій мірі повинні використовувати власний капітал;

– кон'юнктура товарного ринку. Чим стабільніша кон'юнктура цього ринку, а відповідно і стабільніший попит на продукцію, тим вищим і безпечнішим стає використання позикового капіталу. І навпаки – в умовах несприятливої кон'юнктури використання позикового капіталу прискорено генерує зниження рівня прибутку і ризик втрати платоспроможності.

– кон'юнктура фінансового ринку. Залежно від стану цієї кон'юнктури зростає або знижується вартість позикового капіталу. При істотному зростанні цієї вартості диференціал фінансового ліверіджу може досягти негативного значення (при якому використання позикового капіталу приведе до різкого зниження рівня фінансової рентабельності, а у ряді випадків – і до збиткової операційної діяльності). У свою чергу, при значному зниженні цієї вартості різко знижується ефективність використання довгострокового позикового капіталу. Нарешті, кон'юнктура фінансового ринку має вплив на вартість залучення власного капіталу із зовнішніх джерел – при зростанні рівня позичкового відсотка зростають і вимоги інвесторів до норми прибутку на вкладений капітал;

– рівень рентабельності операційної діяльності. При високому значенні цього показника кредитний рейтинг товариства зростає і воно розширює потенціал можливого використання позикового капіталу. Проте в практичних умовах цей потенціал часто залишається невикористаним, у зв'язку з тим, що при високому рівні рентабельності господарство має нагоду задовольняти додаткову потребу в капіталі за рахунок вищого рівня капіталізації одержаного прибутку;

– коефіцієнт операційного ліверіджу. Зростання прибутку товариства забезпечується сумісним проявом ефекту операційного і фінансового ліверіджу. Тому господарство, що має низький коефіцієнт операційного ліверіджу може збільшувати коефіцієнт фінансового ліверіджу, тобто використовувати більшу частку позикових засобів в загальній сумі капіталу;

– відношення кредиторів до товариства. Як правило, кредитори при оцінці кредитного рейтингу господарства керуються своїми критеріями, які не співпадають іноді з критеріями оцінки власної кредитоспроможності господарюючого суб'єкта;

– рівень оподаткування прибутку. В умовах низьких ставок податку на прибуток або використання товариством податкових пільг по прибутку, різниця у вартості власного і позикового капіталу, що привертається із зовнішніх джерел, знижується. Це пов'язано з тим, що ефект податкового коректора при використанні залучених засобів зменшується. В той же час при високій ставці оподаткування прибутку істотно підвищується ефективність залучення позикового капіталу;

– фінансовий менталітет власників і менеджерів товариства. Неприйняття високих рівнів ризиків формує консервативний підхід власників і менеджерів до фінансування розвитку господарства, при якому його основу складає власний капітал. І навпаки, прагнення одержати високий прибуток на власний капітал, формує агресивний підхід до розвитку ХХХ, при якому позиковий капітал використовується в максимальному розмірі;

– рівень концентрації власного капіталу. Для того, щоб зберегти фінансовий контроль за управлінням господарством (контрольний об'єм пайового внеску), власникам товариства не хочеться залучати додатковий власний капітал із зовнішніх джерел, навіть не дивлячись на позитивні до цього передумови. Задача збереження фінансового контролю за управлінням підприємством в цьому випадку є критерієм формуванням додаткового капіталу за рахунок позикових засобів.

З урахуванням цих чинників управлінням структурою капіталу в товаристві

ві зводиться до двох основних напрямів: 1) встановлення оптимальних для даного товариства пропорцій використання власного і позикового капіталу; 2) забезпечення залучення у господарство необхідних видів і об'ємів капіталу для досягнення розрахункових показників його структури.

3. Оптимізація структури капіталу. Невід'ємним елементом системного управління капіталом підприємства загалом і його складовим зокрема є оптимізація структури капіталу за певними обраним критерієм.

В зв'язку з цим доцільними є аналітичні дослідження по знаходженню оптимальної структури капіталу ХХХ за критеріями максимізації рівня фінансової рентабельності (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Розрахунок оптимальної структури капіталу ХХХ за критерієм мінімізації середньозваженої вартості капіталу станом на початок 2023 р., тис. грн

Показники	Варіанти розрахунку				
	1	2	3	4	5
Загальна потреба в капіталі	12337	12337	12337	12337	12337
Варіанти структури капіталу, %:					
власний капітал	25,0	40,0	50,0	60,0	80,0
позиковий капітал	75,0	60,0	50,0	40,0	20,0
Вартість (ціна) власного капіталу, %	24,0	24,2	24,4	24,6	25,0
Вартість (ціна) короткострокових позик банку, %	21,0	21,0	21,0	21,0	21,0
Премія за ризик, %	2,3	1,6	1,1	0,6	-
Рівень вартості (ціни) короткострокових позик банку з урахуванням премії за ризик, %	23,3	22,6	22,1	21,6	21,0
Вартість (ціна) складових елементів капіталу, %:					
власного капіталу	6,0	9,7	12,2	14,76	20,0
позикового капіталу	17,5	13,6	11,1	8,64	4,2
Середньозважена вартість капіталу, %	23,48	23,24	23,25	23,40	24,20

Для проведення розрахунків спочатку зробимо наступні уточнення: за величину власного капіталу візьмемо його середньорічне значення у 2022 р., суму банківського кредиту оберемо довільно, а коефіцієнт валової рентабельності активів приймемо на рівні 2023 р.

Мінімальна середньозважена вартість капіталу забезпечується при другому варіанті, тобто оптимальною структурою капіталу буде 40 % власного та 60 % короткострокових позик банку. Але оцінимо з допомогою ефекту фінан-

сового левериджу, чи доцільним буде для ХХХ залучення позикових коштів, за наступною формулою:

$$\text{ЕФЛ} = (1 - \text{СОП}) \times (\text{ВРА} - \text{П}_k) \times \frac{\text{ЗК}}{\text{ВК}}, \quad (3.1)$$

де ЕФЛ – ефект фінансового левериджу; СОП – ставка оподаткування прибутку; ВРА – валова рентабельність активів; П_k – проценти за кредит; ЗК – залучений капітал; ВК – власний капітал.

Оскільки в нашому випадку валова рентабельність активів (0,7 %) менша за вартість короткострокових позик банку (21 %), то залучення останніх для ХХХ буде недоцільним. Тому, вважаємо, виправданим відсутність короткострокових та довгострокових позик банку на досліджуваному підприємстві.

Всі ці заходи необхідно впроваджувати, оскільки ефективне управління капіталом призведе до зберігання та його нарощування, тобто до збільшення прибутку, а оскільки одержання прибутку є основною ціллю діяльності підприємства, то без капіталу воно втрачає головну мету своєї діяльності.

Таким чином, крайнощі в управлінні структурою капіталу досить небезпечні і можуть мати руйнівні наслідки. Щоб їх уникнути, фінансові менеджери повинні вивчати досвід найуспішніших у своїй галузі товариств і намагатися підтримувати баланс між позиковим і власним капіталом. Потрібно будь-що уникати такого розміру боргів, за якого виплати за фіксованими зобов'язаннями перевищують розумну межу.

Для цього необхідно кожного разу, приймаючи рішення про залучення додаткових позикових коштів, прораховувати найгіршу ситуацію (спад ділової активності, різке падіння попиту або цін на продукцію, подорожчання кредитів тощо) і з'ясувати, чи зможе товариство виконувати свої фінансові зобов'язання за несприятливих умов господарської діяльності.

4. Оптимізація структури капіталу по критерію мінімізації його вартості. Процес цієї оптимізації заснований на попередній оцінці власного і позикового

капіталу за різних умов його залучення і здійсненні розрахунку середньозваженої вартості капіталу.

5. Оптимізація структури капіталу по критерію мінімізації рівня фінансових ризиків. Цей метод оптимізації структури капіталу пов'язаний з процесом диференційованого вибору джерел фінансування різних складових частин активів підприємства. В цих цілях всі активи товариства підрозділяють на такі групи: а) необоротні активи; б) постійна частина оборотних активів; в) змінна частина оборотних активів.

Враховуючи, що сьогодні позики надаються нечасто, то консервативна модель фінансування активів представлятиме співвідношення власного і короткострокового позикового капіталу, тобто оптимізуватиме його структуру з цих позицій.

Агресивна політика не забезпечує, як правило, високої рентабельності активів, що й має місце у товаристві. Несприятливі зовнішні умови на товарному та фінансовому ринках можуть викликати ще більші зниження фінансової стійкості та платоспроможності суб'єкта господарювання. При агресивній політиці господарство здійснює свою діяльність без обмеження збільшення обсягу оборотних активів, а також накопичує запаси сировини, матеріалів, готової продукції, збільшує вільні кошти на рахунках банку.

6. Формування показника цільової структури капіталу товариства. Граничні межі максимально рентабельної і мінімально ризикованої структури капіталу дозволяють визначити поле вибору конкретних його значень на плановий період. В процесі цього вибору враховуються раніше розглянуті чинники, що характеризують індивідуальні особливості діяльності даного товариства. Остаточне рішення, яке приймається по цьому питанню, дозволяє сформуванню на плановий період показник „цільової структури капіталу”.

Підсумовуючи вищезазначена зауважимо, що мета управління капіталом товариства полягає у забезпеченні виваженої структури капіталу, яка б відповідала цільовим настановам ХХХ і забезпечувала мінімальний фінансовий ризик за достатньо високої ринкової вартості.

3.2. Шляхи підвищення ефективності політики управління власним капіталом підприємства

Ефективна діяльність суб'єктів господарювання в Україні потребує управління фінансовими ресурсами, зокрема власним капіталом підприємства, яке повинно забезпечити основи для стабільного розвитку підприємства та його постійного зростання на ринку.

В основі системи управління головним поняттям, що характеризує власний капітал є поняття вартості капіталу. А тому кожне рішення яке пов'язане з управлінням власного капіталу повинне прийматися з точки зору впливу його на вартість підприємства в цілому.

Як показує практика вітчизняних підприємств, інвестори надають перевагу тим підприємствам, де функціонує ефективне управління власним капіталом, що забезпечить захист інтересів та покаже ефект від використання вкладених ними коштів. У теоретичних розробках управління трактується по-різному залежно від проблем, що розкриваються авторами.

Управління розглядається як процес, в якому суб'єкт управління, спираючись на інформацію, здійснює певні дії на стан структурних елементів системи з метою переведення об'єкта управління до іншого стану або як дії, спрямовані на врівноваження керованої системи із зовнішнім середовищем, на пристосування системи до змін зовнішніх умов.

Основними складовими управління виступають:

- 1) постановка задач управління: формулювання цілей управління, визначення функцій об'єкта управління, вибір керуючих впливів (нормативні акти, програми, плани, накази, розпорядження, інструкції, вказівки керівництва, моральні та матеріальні стимули), визначення показників якості управління, облік впливів зовнішнього середовища;
- 2) розробка принципів управління: визначення функціональної та алгоритмічної структур керуючого об'єкта;
- 3) розробка методів і засобів аналізу процесів в системах управління;

4) розробка методів синтезу структур і розрахунку параметрів керуючих об'єктів.

Управління капіталом – це управління структурою і вартістю джерел фінансування (пасивів) з метою підвищення рентабельності власного капіталу та здатності підприємства платити дохід кредиторам і співвласникам підприємства.

Принципи управління капіталом: 1) оптимальне розміщення капіталу підприємства на стадіях кругообороту; 2) планування обсягу та структури капіталу; 3) наявність системи джерел формування капіталу; 4) контроль за станом і використанням капіталу підприємства.

Управління капіталом на підприємстві повинно ґрунтуватись на створенні інформаційної системи обліку, контролю капіталу, а також його аналізу відповідно до стратегії та оперативних завдань підприємства. Управління власним капіталом – це система узгодження елементів, задач, принципів, які займаються регулюванням процесу розробки та реалізації управлінських рішень щодо руху власного капіталу в заданих параметрах.

Удосконалення сучасного механізму управління капіталом підприємства досягається в результаті здійснення відповідної фінансової політики, яка характеризується кількома етапами.

На першому етапі аналізується загальний обсяг формування капіталу підприємства, темпи його зміни порівняно з базисним і попереднім періодами, відповідність обсягу власного фінансового капіталу розміру необоротних і оборотних активів, питома вага власних засобів у сукупному капіталі підприємства. Після цього розглядаються джерела формування власного капіталу, здійснюється їхня вартісна оцінка, вивчається питання про достатність власних засобів і визначається рівень самофінансування підприємства в динаміці.

На другому етапі здійснюється оцінка вартості окремих елементів капіталу за джерелами залучення (внутрішніх і зовнішніх) робиться висновок про доцільність їхнього залучення у плановому періоді.

На третьому етапі визначається планова потреба у капіталі підприємства

для фінансування необоротних і оборотних активів. Установлюються розміри приросту власного та позикового капіталу порівняно зі звітним періодом.

На четвертому етапі здійснюється оптимізація співвідношення окремих частин капіталу за джерелами фінансування, які залучаються для формування капіталу підприємства. Основним критерієм такої оптимізації може бути коефіцієнт рівня фінансування підприємства за рахунок зовнішніх і внутрішніх власних коштів.

На п'ятому етапі здійснюється розробка і прийняття рішень щодо залучення відповідних обсягів фінансових ресурсів із внутрішніх і зовнішніх джерел для формування капіталу підприємства.

Реалізація розробленої політики може бути досягнута у результаті застосування фінансового механізму управління капіталом підприємства, який включає ряд підсистем: підсистему управління формуванням прибутку; підсистему управління максимізацією прибутку; підсистему розподілу чистого прибутку; підсистему управління амортизаційними відрахуваннями; підсистему управління залученням зовнішніх джерел власних фінансових ресурсів.

Одним з найважливіших напрямів управлінської діяльності на підприємстві є організація системи управління, що забезпечувала б систематичне зниження собівартості й одержання прибутку при використанні капіталу підприємства. Уся діяльність керівників, менеджерів і фахівців підприємства в процесі підвищення ефективності та прибутковості його діяльності має бути спрямованою на забезпечення зростання продуктивності капіталу, зниження собівартості і підвищення прибутку. Лише за таких умов підприємство може функціонувати й розвиватись в сучасних умовах ринкової економіки. Здійснюючи функції управління, необхідно систематично виявляти внутрішньовиробничі резерви і використовувати їх для вдосконалення всієї діяльності підприємства.

Основу фінансового управління власним капіталом підприємства складає управління формуванням його власних фінансових ресурсів. В цілях забезпечення ефективного управління цим процесом на підприємстві розробляється спеціальна фінансова політика, яка направлена на залучення власних фінансо-

вих ресурсів з різних джерел у відповідності з потребами його розвитку в наступному періоді.

Розмір зареєстрованого капіталу підприємства в процесі його господарської діяльності також змінюється. При цьому всі зміни у статутному капіталі на державному підприємстві у бухгалтерському обліку знаходять відображення лише після відповідної державної перереєстрації зміни розміру статутного капіталу.

Якщо підприємство збиткове, то збитки фактично за відсутності джерел їх покриття (кошти резервного капіталу та інші джерела власного капіталу) зменшують суму статутного капіталу підприємства, хоча в бухгалтерському обліку вони обчислюються окремо як непокриті збитки (вони знаходять відображення у 1 розділі пасиву бухгалтерського балансу) аж до появи джерел покриття, в тому числі прибутку.

Амортизаційний фонд як окремий елемент власного капіталу не створюється, амортизаційні кошти після реалізації продукції підприємства надходять йому у складі виручки і вливаються в загальний „котел” фінансових ресурсів. Оскільки амортизація основних засобів, нематеріальних активів має цільове призначення – фінансування відтворення саме цих активів підприємства, його фінансова служба повинна постійно контролювати цільове використання цих коштів, тобто на фінансування капітальних вкладень. Досягається це в основному засобами управлінського обліку.

Високі вимоги щодо наявності резервів, які забезпечують термінову ліквідність, ставляться до таких суб'єктів підприємницької діяльності, як комерційні банки, страхові компанії, інвестиційні фонди. Це пояснюється тим, що банкрутство цих структур спричиняє досить значний резонанс у суспільстві. Неплатоспроможність будь-якої комерційної структури також призводить до негативних наслідків, тим паче, що нині в Україні суб'єкти підприємницької діяльності здебільшого об'єднані у господарські товариства, які налічують сотні, а то й тисячі учасників. Учасники збанкрутілих товариств втрачають свій капітал. Цілком очевидно, що термінова ліквідність має бути обов'язковою для усіх

суб'єктів підприємницької діяльності.

Нерозподілений прибуток – це залишок одержаного підприємством прибутку, невитраченого за відповідними напрямками на дату складання звіту. Авансований капітал – це грошова сума, яка вкладається власником у певне підприємство (підприємницьку діяльність) з метою одержання прибутку. Він витрачається на придбання засобів виробництва і наймання робочої сили. Ці дві різноспрямовані частини авансованих грошових коштів у економічній теорії заведено називати відповідно постійним і змінним капіталом.

Основний капітал – це частина постійного капіталу, яка складається з вартості засобів праці (будівель, споруд, машин, устаткування) та обертається протягом кількох періодів виробництва і переносить свою вартість на готовий продукт частинами. Вартість основного капіталу відшкодовується виробнику по мірі реалізації готових товарів (продукції, послуг).

Оборотний капітал – це та частина постійного капіталу, яка витрачається на придбання на ринку предметів праці (сировини, матеріалів, комплектуючих виробів) та оплату праці робочої сили.

В свою чергу за джерелами формування капітал підприємства ділиться на власний і позиковий (залучений) капітал формується на тимчасовій основі у вигляді довгострокової або (та) короткострокової позики, яка здійснюється у формі банківського кредиту.

Інвестиційний капітал – це сума простих та привілейованих акцій за їх номінальною (оголошеною) вартістю, а також додатково вкладений капітал, який теж може бути поділений за джерелами утворення. Згідно з фінансовою концепцією збереження капіталу прибуток отриманий підприємством (а відповідно, зберігається та нарощується його капітал) тільки за умови, якщо сума чистих активів на кінець періоду перевищує суму чистих активів на початок періоду після вилучення будь-яких виплат власникам або внесків власників протягом цього періоду.

Хоча загальна сума власного капіталу може бути визначена за раніше зазначеною формулою: $K = A - Z$, вважаємо, що користувачі фінансової звітності

потребують більш детальної інформації про його склад та зміни, що відбувалися протягом звітного періоду. Це забезпечить зацікавлених осіб даними про ефективність управління підприємством і надасть кредиторам та інвесторам відомості що до динаміки та перспективи їх економічних прав. Тому фінансова звітність має надавати інформацію про: джерела капіталу підприємства; правові обмеження щодо розподілу дивідендів серед теперішніх і майбутніх акціонерів; пріоритетність прав найманого підприємства при його ліквідації.

Власний капітал утворюється двома шляхами: внесенням власниками підприємства грошей та інших активів; накопичення суми доходу, що залишається на підприємстві. Сума власного капіталу може збільшуватися внаслідок конвертування зобов'язань, а також збільшення вартості активів, не пов'язаного із підвищенням заборгованості перед кредиторами (дооцінка необоротних активів, дарчий капітал).

Визначення частки власного капіталу, яка вкладена в основні засоби (та інші необоротні матеріальні активи), потребує окремого розрахунку. Якщо цю частку позначити через $ВК_{осн}$, її можна визначити за формулою:

$$ВК_{осн} = \Phi + НБ - ПР_{\Phi}, \quad (3.2)$$

де Φ – залишкова вартість основних засобів та інших необоротних матеріальних активів; $НБ$ – вартість незавершеного будівництва; $ПР_{\Phi}$ – позикові фінансові ресурси, витрачені на створення елементів Φ і $НБ$.

Аналогічно частка власного капіталу, яка вкладена в необоротні нематеріальні активи ($ВК_{н.акт}$), визначається за формулою:

$$\text{ггг} \quad ВК_{н.а} = НА - ПР_{н.акт.}, \quad (3.3)$$

де $НА$ – залишкова вартість нематеріальних активів; $ПР_{н.акт.}$ – позикові фінансові ресурси, які стосуються $НА$.

Отже, управління власним капіталом підприємства пов'язано не тільки з забезпеченням ефективного використання вже накопленої його частини, але й з

формуванням власних фінансових ресурсів, які забезпечують майбутній розвиток підприємства.

В складі внутрішніх джерел формування власних фінансових ресурсів основне місце займає прибуток, який залишається в розпорядженні підприємства – вона формує переважну частину його власних фінансових ресурсів, забезпечує приріст власного капіталу, а відповідно й зростання ринкової вартості підприємства. певну роль в складі внутрішніх джерел грають також амортизаційні відрахування; однак суму власного капіталу підприємства вони не збільшують, а лише є засобом його реінвестування.

Формування концептуальних засад управління капі% талом підприємства повинно ґрунтуватись насамперед на закономірностях його обігу, типології стратегій управління та системі тактичного управління. Сучасна система управління капіталом підприємства повинна обумовлювати поточну фінансову ефективність його використання, поточну фінансову стійкість підприємства, можливості мінімізації ризиків діяльності та специфіку руху грошових потоків підприємства. Для того, щоб управляти капіталом підприємства у ринкових умовах на високому рівні та отримувати з процесу виробництва найбільшу користь необхідно використовувати різні економічні оптимізаційні моделі.

Підсумовуючи здійснене дослідження зазначимо, що керівництво сучасних підприємств бажає вивести їх господарську діяльність на конкурентоспроможний рівень, адже тільки так можна залишитися на ринку та отримувати винагороду за свою працю у вигляді прибутку, йому потрібно шукати шляхи, щоб більш ретельно слідкувати за капіталом підприємства та його формуванням та використанням і способами покращення управління ним.

ВИСНОВКИ

Результати дослідження у кваліфікаційній роботі дали підстави зробити висновки теоретичного, методичного і практичного характеру, які зводяться до наступного:

1. Власний капітал підприємства за сучасних умов господарювання набуває надзвичайної ваги, оскільки він є одним із найважливіших і найістотніших показників для підприємства, бо втілює забезпеченість коштами для функціонування підприємства, платоспроможність та кредитоспроможність підприємства.

2. Ефективність господарської діяльності підприємства визначається процесами формування його капіталу. При цьому повинні враховуватися потреби підприємства у придбанні необхідних активів і оптимізація його структури з позиції ефективного використання власних та запозичених фінансових ресурсів. Потенціал управління власним капіталом підприємства є головним компонентом загального потенціалу підприємства, тому що він визначає реалізацію стратегічних цілей підприємства і всіх інших його потенціалів.

3. Здійснені розрахунки свідчать про негативний момент в діяльності ХХХ, на матеріалах якого виконувались дослідження, що полягає в зниженні рівня його прибутковості. Так, величина чистого прибутку на підприємстві за період 2020 – 2021 рр. зменшилась з 5490 тис. грн до 4363 тис. грн, що складає майже 20 відсотків. За наступні два роки ситуація не змінилась – розмір чистого прибутку зменшився ще на 664 тис. грн і встановився на рівні 3699 тис. грн.

4. Аналітичні дані роботи свідчать про зміни майнового потенціалу підприємства, загалом, позитивному напрямку. Так за період 2020 – 2022 рр. загальна вартість майна ХХХ збільшилась з 18563 тис. грн до 26571 тис. грн. Дане зростання, в значній мірі, забезпечив приріст оборотних активів підприємства, тоді коли його необоротні активи теж зростали, однак дуже повільними темпами.

5. Капітал підприємства в цілому є сумою коштів, основних фондів, нема

теріальних активів. Відповідна оцінка підтверджує факт збільшення загальної величини капіталу ХХХ за період 2020 – 2021 рр. на 3106 тис. грн, або на 16,7 %. Таке збільшення обсягів пасивів підприємства обумовило, виключно, зростання власного капіталу. За період наступних 2021 – 2022 рр. капітал підприємства збільшився вже на 4902 тис. грн (22,6 %). Такий приріст, в більшій мірі, забезпечило збільшення власного капіталу підприємства, тоді як зобов'язання підприємства (на відміну від попереднього року) теж зростали, але в порівняно менших обсягах

6. До власного капіталу включають: зареєстрований капітал; пайовий капітал; додатковий вкладений капітал; інший додатковий капітал; резервний капітал; нерозподілений прибуток; неоплачений капітал; вилучений капітал. У ХХХ власний капітал представлений виключно у формі нерозподіленого прибутку.

7. Фінансова стійкість підприємства є однією з головних умов життєдіяльності, розвитку й забезпечення високого рівня конкурентоспроможності підприємства. Виконані розрахунки свідчать про загальне зростання до цього достатньо середнього рівня фінансової стійкості ХХХ за показниками структури джерел формування капіталу. Так, фактичне значення коефіцієнта автономії вказує на те, що на кінець 2022 року питома вага власного капіталу у валюті балансу становить 61,3 %, що на 16,9 пункти вище порівняно з 2020 роком. Коефіцієнт концентрації залученого капіталу відповідно зменшився з 0,556 до 0,387 і свідчить про загальне зниження рівня залежності від кредиторів.

8. Розрахункові дані підтверджують, факт одночасного збільшення за 2020 – 2022 рр., як запасів ХХХ, так і його власних оборотних коштів при стабільному зменшенні короткострокових кредитів. При цьому, навіть випереджаючи у абсолютному та відносному виразах, темпи збільшення саме власних оборотних коштів все ж не забезпечили покращення типу фінансової стійкості підприємства, який останні три роки залишався кризовим.

9. Оцінка показників оцінки ефективності використання капіталу свідчить, що за період 2020 – 2022 рр. серед показників прибутковості (рентабель-

ності) капіталу ХХХ наявні загалом негативні тенденції.

10. Враховуючи результати проведених досліджень з метою удосконалення структури власного капіталу, а також оптимізації джерел формування та напрямків його використання на конкретному підприємстві, на нашу думку необхідно: 1) покращити фінансовий стан підприємства за рахунок здійснення всіх заходів по підвищенню прибутковості діяльності з метою збільшення власного капіталу через формування з сум нерозподіленого прибутку резервного капіталу, який забезпечить страхування ризиків збитковості; 2) розширити можливість залучення позичкового капіталу в період особливо напружених робіт з метою підвищення рентабельності власного капіталу підприємства.